

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930.1(439)"18/19":94(439=411.16-054.74)

ПИТАННЯ ГАЛИЦЬКИХ ЄВРЕЇВ-МІГРАНТІВ В УГОРСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Ваків М. Р. (Ужгород)

У статті досліджується проблематика імміграції євреїв до території Угорщини в роботах угорських істориків кінця ХІХ - початку ХХ століть, які досліджують дане питання в різних аспектах. Вивчається також роль «галицьких» євреїв-мігрантів в економічному та суспільно-політичному житті Угорщини.

Ключові слова: галицькі євреї, імміграція, антисемітизм, русини, Угорщина.

Галичина після австро-угорського компромісу 1867 р. стала частиною Австро-Угорської імперії, а з 1873 р. де-факто – її автономною провінцією з польською та українською (русинською) офіційними мовами. У Східній Галичині, після поляків і русинів, третьою найбільшою національною групою були євреї, і даний факт вважався істинним також і в другій половині ХІХ ст. З початку ХІХ ст. через російські антиєврейські програми спостерігалася інтенсивна міграція російських євреїв, а разом з ними й польських біженців на територію Східної Галичини. У даній статті під Галичиною будемо розуміти територію Східної Галичини у складі Австро-Угорської монархії. Маленька частина цих єврейських біженців залишилася в Галичині, основна ж частина їх емігрувала через Угорщину до Західної Європи та Америки. Проте, в історіографії кінця ХІХ - початку ХХ століть галицькими євреями виступають ті ізраеліти, які тікали зі сходу й не мігрували далі до Західної Європи, а залишилися на території Угорщини. Територія Східної Галичини також була провінцією Австро-Угорської імперії, однак, угорська історіографія цим показником відзначала східних єврейських біженців. У зазначений період у наукових історичних, економічних чи соціографічних працях не можемо зустріти таку назву як «євреї, які прибули зі сходу», щоб при цьому не фігурувала назва «галицькі». Це, мабуть, було так тому, що провінція Східної Галичини увійшла до складу імперії тільки після угоди 1867 р. й була ближчою до австрійської сторони. Тому Угорщина не вважала її мешканців своїми й у відповідний спосіб ідентифікувала тоді ще невідомих євреїв, які прибули з Росії та Польщі й частково осіли в Угорщині.

Угорщина була важливим маргінальним пунктом цих міграційних процесів. Були такі, хто на даній території знайшли сприятливі умови життя.

У ХІХ ст. Угорщина, проводивши

ліберальну політику, прийняла закон про зрівняння у правах євреїв і таким чином стала активним протекторатом емансипації ізраелітів. Це був один із головних мотивів, який приваблював східних євреїв до цієї держави.

Цей режим міграції – що було доведено тільки пізніше – встановився у першій половині ХІХ ст. Між тим, у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть великою популярністю користувалася помилкова думка про те, що на територію Угорщини через Східну Галичину у великій кількості іммігрували євреї та у зв'язку з цим заселили всю державу. Наприкінці ХІХ ст. й до 1920-х рр. прихильники антисемітизму базували свою антиєврейську пропаганду на основі так званого «галицького міфу». Цей вираз прозвучав уперше в промові Пала Телекі в Сполучених Штатах Америки у 1926 р.

Антисемітизм набуває найбільшого розвитку в періоди економічних криз. Саме тоді максимально посилюється почуття національної свідомості крайніх правих груп та спрямовується на іншу, меншу групу національних меншин.

Важливо дослідити ті старі теорії змови, які становили одну з основ антисемітизму в ХІХ та ХХ століттях. На сучасному етапі також часто можемо спостерігати прояви ультраправих антисемітських ідей, і дана робота може слугувати керівними рекомендаціями для того, щоб помилково не поширювалися будь-які вигадані гіпотези, які загалом засуджують національну меншину.

Метою роботи є представити сприйняття в угорській історіографії періоду кінця ХІХ ст. – початку Другої світової війни мандруючих євреїв зі сходу до Угорщини через територію Галичини. Точніше, думку угорських істориків про східних мігрантів (оскільки згаданий процес відбувся ще в першій половині ХІХ ст.), про значне зростання чисельності євреїв, процеси, які угорська антиєврейська агітація та її представники помилково вважали імміграцією. Все це розкривається у працях представників

угорської історіографії кінця XIX - початку XX століть.

Східна Галичина розташована на території сьогодишньої України, тому сприйняття цього регіону очима угорців з точки зору української історіографії також важливе, адже протягом багатьох років регіон входив до складу Угорщини. У період, який ми досліджуємо, при згадуванні Галичини в більшості випадків асоціювали дану територію з євреями, які іммігрували до Угорщини. Процес народження та спростування невірних уявлень кінця XIX - початку XX століть з токи зору аспектів угорської історії може збагатити теоретичну базу української історичної науки.

Джерела та використану літературу XX ст. можна розділити на такі групи:

- Праці учасників та прихильників «Верховинської господарської акції» на північному сході Угорщини (Еган Еде: «Спогади»; Барта Міклош: «На землі хазарів» (Bartha Miklós: «Kazárföldön»); Дудинський Нестор: «Із землі рабів» (Dudinszky Nesztor: «A rabszolgák földjéről»));

- Праця початку XX ст. про угорські антиєврейські погляди (Сегфу Дюла: «Три покоління», 1920 р. (Szégyfű Gyula: «Három nemzedék»));

- Статистичні опрацювання, які слугували для спростування «галицького міфу» (Ковач Алайош: «Поселення євреїв в Угорщині» (Kovács Alajos: «A zsidóság térfoglalása Magyarországon»); Беніш Артур: «Поселення та розташування євреїв на території сучасної Угорщини (1830-1930)» (Benish Arthur: «A zsidók térfoglalása és elhelyezkedése a mai Magyarország területén (1830-1930)»));

- Питання галицьких євреїв з точки зору євреїв напередодні Другої світової війни (д-р Феєр Лайош: «Єврейство» (Dr. Fejér Lajos: «Zsidóság»)).

В історіографії кінця XIX ст., де ставиться питання галицьких іммігрантів, у працях угорців, представників правого крила, переважають погляди, спрямовані проти звільнення євреїв та емансипації. Завдяки угорським ліберальним реформам політична еліта, яка перебувала при владі, та її прихильники не оприлюднювали свої антиєврейські погляди. Голова та засновник Антисемітської партії в 1883 р., Іштоці Дьозо, публікував та поширював свої погляди в періодичному виданні «12 Брошур» разом з іншими однодумцями з різних куточків країни, які відображали антиєврейську громадську думку не тільки в Будапешті, а й в інших регіонах Угорщини. На противагу представимо також процеси міграції євреїв через Галичину з точки зору угорських асимільованих євреїв.

Керівник «Верховинської господарської акції», розпочатої в 1897 р. та спрямованої на

економічну інтеграцію північно-східних відсталих русинів в Угорщині, Еган Еде у праці «Меморандум», яку опублікував у 1901 р. у Празі (перевидано в 2001 р., Ужгород), а також Міклош Барта у своїй здебільшого суб'єктивній, позбавленій на той час наукової основи соціографічній праці «На землі хазарів» (1905 р.) демонструють поширені невірні уявлення про євреїв. Сюди можна віднести також працю Нестора Дудинського «Із землі рабів», опубліковану в 1916 р.; її автор безпосередньо, як місцевий свідок, з конфесійної точки зору показує несприятливий соціально-економічний вплив євреїв, які прибули з Галичини, на північно-східне русинське населення Угорщини.

Для угорських істориків початку XX ст. вже були характерні не лібералізм, а антисемітизм, який базувався на підставі расової належності, на прийнятті законів проти євреїв та, не в останню чергу, подіях між двома світовими війнами. Сегфу Дюла у своїй праці «Три покоління» глибоко досліджує події Першої світової війни, причини та наслідки договорів про мир, укладених після закінчення війни. Сегфу Дюлу – першого уповноваженого посла Угорщини в Москві після Другої світової війни, члена угорської Президентської ради – нащадки назвали керівником ідеології періоду Міклоша Хорти. У своїй роботі в якості невід'ємної частини соціально-економічних і політичних процесів Угорщини він аналізує питання галицьких євреїв-мігрантів. Оригінальність праці Лайоша Феєра «Єврейство» (1941 р.) полягає в тому, що автор із наближенням трагедії європейського єврейства дійшов висновку про те, що святі закони євреїв були не тільки релігійними, а й державними законами, але вони, живучи в іноземних державах, дотримуються законів єврейської держави, зруйнованої вже 2 тис. років. Тому вони часто навіть визнають верховенство своїх законів над законами приймаючих країн. І це твердження призводить до падіння єврейства, визначає очікувані катастрофічні наслідки для євреїв не тільки в Угорщині, але й у Європі в цілому. Цей аспект він, як єврей, відкрито наважився висвітлити на початку Другої світової війни. У своїй публікації він присвячує окремий розділ питанню галицьких євреїв.

Наприкінці XIX ст. лібералізм посідав центральне місце в Австро-Угорській монархії. В політичному житті докладалося багато зусиль для демонстрації того, що Угорщина дотримується найсучасніших поглядів, які в першу чергу включали в себе релігійну та ідеологічну толерантність. Але через вплив східних євреїв ці погляди стали втрачати свою силу, і замість них консолідувався антисемітизм. Значне зростання кількості євреїв у різних частинах країни тільки посилювала

антиєврейську атмосферу.

Однією з головних причин була централізація східних євреїв у містах. Угорщина проводила ліберальну політику щодо євреїв, не обмежувала законами їх переселення, але місцеві жителі та представники інтелігенції взагалі їм не симпатизували. Євреї, які прибували зі сходу, постійно викликали обурення. Дякуючи емансипації євреїв в Угорщині, місцеві ізраеліти як у вільних професіях, так і в торгівлі вважалися хорошою робочою силою та істотно підвищували рівень угорської економіки. Проте антисемітський рух почав набувати активного розвитку.

Під німецьким впливом поширення антиєврейських ідей перебував лідер Антисемітської партії Угорщини Іштоці Дьозо, який став їхнім першим політичним спікером і який уперше відкрито оголосив свої антиєврейські погляди в угорському парламенті. У 1881 р. він видав періодичне видання «12 Брошур» («12 Rörigat»), де його товариші та різні письменники опубліковували свої антиєврейські замисли. Ці видання в більшості випадків містили суб'єктивні думки про переселених з Росії через Галичину євреїв.

Першим у другому номері періодичного видання «12 Брошур», який був опублікований 15 листопада 1880 р., невідомий автор згадує Галичину як «класичну землю єврейського панування» [2, с. 12]. Він вітає створену у Львові антисемітську організацію та наголошує на вині Польщі, яка полягає в тому, що вона прийняла багатьох російських єврейських біженців. «Польський народ був тим, хто обійняв лоно семітської змії... За цю зраду [він] заплатив зруйнуванням своєї країни». Тут же можемо прочитати, які елементи складають «ядро єврейського питання».

1. Насамперед, євреї залежали від законів кожної держави та країни лише поверхово-таємно, базуючи свою конституцію на релігії, яка вимагає ворожисть по відношенню до всіх інших народів землі...

2. Своєрідна структура релігійної громади ізраелітів передбачає, що релігійні та світські керівники так вирішують громадські, приватні і навіть кримінальні справи євреїв згідно з нормами Талмуда, що це дає право ізраелітам дотримуватися тільки тих законодавчих положень держави, які важливі для розвитку національно-релігійних цілей єврейства.

3. Євреї знехтували засобами законотворення в усіх державах.

До цих висновків автор дійшов шляхом дослідження єврейського питання у найрозвиненішій батьківщині євреїв – Галичині [2, с. 13].

Можна зробити висновок про те, що основу антисемітського руху в Угорщині у

XIX ст. становила антипатія до галицьких євреїв, виражена в багатьох письмових виданнях.

15 липня 1881 р. у номері видано статтю під назвою «Розмножуємось», де Гартман Дежо також зазначає про негативний вплив східних євреїв-мігрантів: «Вони приходять щодня з Московщини, проникливі, жорсткі євреї, їм даємо угорські імена, і будуть «угорцями...» [3, с. 12]. Мова йде і про те, що євреї ставлять угорський народ на шлях до спустошення, використовують бідних і оголошують себе угорцями, хоча не визнають християнської релігії і не дотримуються угорських законів.

На сторінках періодичних видань пропонуються конкретні пропозиції щодо вирішення єврейського питання. Юрист Околічани Дьордь у своїй статті пропонує наступну ініціативу: «Ефективно запобігати щорічній спробі поселення євреїв з Польщі, Буковини, Росії, гнізда євреїв, особливо до Верхньої Угорщини, і ці заборони особливо застосовувати до рабинів... деномінаційних слуг» [4, с. 10]. Автор не згадує економічні причини, в яких, як і на думку Івана Франка, також вимагаються обмеження щодо актуальної політичної влади.

У восьмому номері першого сезону періодичного видання «12 Брошур» Галантої визначає наступні пропозиції щодо законодавства: «1. Ефективно запобігати щорічній спробі поселення євреїв з Польщі, Буковини, Росії, гнізда євреїв, особливо до Верхньої Угорщини... 2. Перешкоджати не тільки імміграції, а й заборонити чудо-рабинам мандрувати...» [4, с. 10].

Це свідчить про те, що угорська інтелігенція правого крила висуває чітко визначені вимоги з приводу справи галицьких євреїв-мігрантів, а також звертає увагу на шкідливий та оманливий вплив їх на населення.

Невідомий автор у другому сезоні періодичного видання, піднявши питання угорських євреїв, зазначає: «Чи є в Угорщині єврейське питання?... Є, і найбільше на території Верхньої Угорщини, оскільки тут розташоване гніздо ортодоксальних євреїв, які постійно проникають із сусідньої Польщі...». Він пише також, що євреї-мігранти з Галичини «...формують компактне закрите суспільство, яке сліпо слідує своїм традиціям» [3, с. 11].

У другій половині XIX ст. в писемній українській історіографії також описувалося питання галицьких євреїв-мігрантів. У працях одного з найбільш видатних українських істориків та державних діячів, Івана Франка, можемо знайти обговорення питання міграції. Заглянемо і в положення української (русинської) сторони. У 1883 р. він надрукував статтю «Жидівське питання», де зазначив, що, на його думку, очікуються наступні погроми як з

боку Угорщини, так і Росії, якщо держава залишить це питання невирішеним. (Про цю думку повідомляє український історик Ярослав Грицак у своїй статті про Івана Франка) [9]. Франко у своїй публікації дає свого роду програму. Спершу він зазначає, що євреї самі спровокували погроми стосовно себе, в першу чергу через лихварство і заради соціально-економічних вигод. Як аргумент, він пропонував порівняти втрати, яких зазнало від погромів єврейське та неєврейське населення. Від євреїв конфіскували майно, нищили нерухомість, але євреїв не карали. Власне, в тому, що погромники нищили не євреїв, а їхнє майно, Іван Франко вбачав головний доказ економічного, а не расового чи релігійного характеру антисемітського насильства.

Другим пунктом у програмі Іван Франко зазначав ліквідацію панування єврейського капіталу. На його думку, з припиненням економічної монополії ізраелітів буде покладено край також і ненависті проти євреїв. У 1887 р. Іван Франко опублікував наступну статтю «Семітизм і антисемітизм у Галичині», в якій знову закріпив свої позиції щодо єврейського питання. В першу чергу автор закликав до визнання євреїв як окремої нації. Ця точка зору дещо по-новому вплинула на політичну атмосферу Австро-Угорської монархії. Такого погляду не підтримувала ні політична еліта, ні єврейська інтелігенція. Іван Франко пише так: «Тип жидівський пересічно сильніший у боротьбі за існування, але морально стоїть набагато нижче від нежидівського, має більше швидкості та витривалості, але також більше зарозумілості, амбіцій та безсовісності» [8]. Експлуатація християнського населення не була б можливою без участі польської знаті. Завдяки соціалістичним поглядам, І. Франко у своїх працях часто припускає солідарність щодо ограбування бідних євреїв багатими.

Таким чином, українські (русинські) та угорські історики XIX ст. погоджувалися між собою в більшості пунктів щодо вирішення єврейського питання, але представник лівого крила, Іван Франко, також співчував бідним євреям і, перш за все, очікував результатів від економічних обмежень, тимчасом як представники правого крила на перше місце ставили обмеження імміграції.

Важливим джерелом угорської історіографії другої половини XIX ст. про галицьких євреїв є опублікована в 2001 р. українською мовою праця Егана Еде «Меморандум», яка містить змістовну інформацію про вплив східних євреїв на громадське, економічне та соціальне життя Австро-Угорської монархії. Еган Еде – керівник так званої «Верховинської господарської акції», яка була спрямована на економічну інтеграцію

русинів Східної Угорщини.

Вже на початку свого меморандуму автор називає євреїв «найспритнішим і найвпливовішим торговельним елементом в Європі» [7, с. 16]. На його думку, багатші євреї подалися з Росії до Америки та на європейський захід; бідніша, примітивніша їх частина осіла у Східній Галичині. Згідно з даними, наведеними в його праці, 16% населення Північно-Східної Угорщини становили євреї. Вони сповна визискували місцевих селян: «якщо хтось відважується порушити відносини між євреями та селянами, тоді євреї готові на все» [7, с. 17]. Євреї зневажають закони держави, створюють свої власні закони, уникають військової служби за допомогою лукавства та видаючи себе хворими. Е. Еган про русинських селян пише так: «народ, що не має ні худоби ні землі, чия доля в руках лихваря... народ, котрому вже ні священик, ні сільський голова не можуть прийти на поміч...» [7, с. 16]. Його соціографічна праця дає справжню картину про визисканих місцевими євреями селян. Висновки автора «12 Брошур» підтверджують деморалізуючий вплив галицьких мігрантів.

Еган Еде, після окреслення ситуації на Закарпатті, запропонував конкретну програму боротьби зі злиднями місцевих русинів та виходу їх з-під залежності євреїв. Автор пропонує кредит, завдяки якому русини отримають землю і зможуть займатися тваринництвом. Згідно з деякими версіями, Еган Еде був вбитий євреями в 1901 р., оскільки намагався зупинити збільшення й так значного впливу євреїв у регіоні.

Після «Меморандуму» Егана Еде хронологічно слід згадати соціографічну працю Барта Міклоша «На землі хазарів» («Kazárföldön», 1907 р.). Угорський політик, письменник з нагоди його візиту на терени нинішнього Закарпаття зробив аналіз пануючої в краї економічної ситуації та охарактеризував відносини між національними меншинами. Його працю багато хто розглядає як антисемітську, але уважний аналіз дає підстави говорити про те, що поширення ненависті до євреїв не було його конкретною метою. Дана праця вийшла в світ саме тоді, коли поширення антисемітизму значно зростало, і вважалося немислимим, що він тільки проявляє солідарність до закарпатських русинів, а не посилює ненависть до євреїв.

На початку своєї праці автор підкреслює необхідність діяльності Егана Еде в цьому регіоні та важливість соціально-економічної інтеграції закарпатських русинів і звільнення території від східноєврейських іммігрантів. Барта Міклош називає польських євреїв «хазарами» [10, с. 7]. Він утримується від тієї думки, що основною підставою міграції євреїв зі сходу була релігійна, відносячи ізраелітів

Угорщини до іншої категорії, яка мігрувала зі сходу через Галичину до Угорщини. «На відміну від цього, вимагаю від єврейських угорців, щоб і вони не узагальнювали поняття. Не перетворюйте справу хазарів на єврейське питання» [10, с. 83]. На думку автора, вони почали напливати у високогірну частину країни в 1868 р. Про причини їхньої міграції Барта Міклош відгукується наступним чином. «Уряд Росії вже тоді активно просував своїх хазарів. Уряд Галичини також звернув увагу на те, що хазарів потрібно вважати не релігійною сектою, а антиекономічним елементом. І на цій основі почав ними керувати... Отже, Росія переслідувала їх, а Галичина смикала за килимок під їхніми ногами. Там вони не могли залишатися, а тут були позбавлені умов життя...; з-під «руських волокон» потрапили до Галичини як «відходи», а тут знову опинилися в неволі. Основна частина залишилася там. «Відходи» почали мандрувати...» [10, с. 92]. Вони мали два шляхи вибору: Румунія або Угорщина. Румунія не впускала їх, тимчасом як Угорщина відкрила свої ворота. Національні Збори неодноразово наголошували на пануючих ліберальних ідеях того часу, одним із принципів яких було не обмежувати ніяку імміграцію, а вітати незнайомих. Євреїв визнавали «двигуном» економічного піднесення за високий ступінь їхніх інтелектуальних здібностей (значну кількість євреїв представляли представники так званих «вільних професій», це були лікарі, адвокати тощо). Отже, ізраеліти в будь-якому випадку позитивно впливали на угорську економіку, і таким чином, дякуючи своїй «вірі Мойсея», не зазнали опору з боку угорського уряду. «Забронити цю імміграцію не намагалися. Із цього складається гріх» [10, с. 94]. На думку М. Барти, головна причина полягає в дефіциті продуктивності місцевої бюрократії, який проявлявся передусім у неосвіченості та перенавантаженні місцевих сільських суддів. «Нотаріус є нотаріусом для всіх, тільки не для громади; виконує роботу всіх, тільки не громади. Це також угорська спеціальність» [10, с. 95]. За оцінками автора, уряд не працював ефективно, і, як наслідок, не існувало реальних способів запобігти міграції східних євреїв. М. Барта оприлюднює той факт, що угорський уряд у 1896 р. видав постанову, яка обмежувала імміграцію галицьких євреїв до гірської частини країни, але дана постанова тільки через рік дійшла до місця призначення, і звітності про її дотримання практично не вимагали. «З тієї пори акт відпочиває, оскільки центр не поспішає вимагати звітності» [10, с. 95].

Ми повинні трохи зупинитися на цьому питанні, адже згадана Бартою Міклошем постанова існувала, але не була реалізована. В майбутньому подібне відбуватиметься кілька

разів на теренах Закарпаття, особливо в 1940-х рр. у період прийняття антиєврейських законів. Цікаво відзначити, що, як випливає з перерахованих праць, галицькі євреї грабували тільки закарпатських русинів, а з місцевим угорським населенням в контакт не перебували. Прихованою основою перебільшення міграції галицьких євреїв може бути те, що закарпатські угорці хотіли асимілювати русинське населення. З одного боку, євреї піддавалися ризику злиття зі слов'янами; з іншого, недовіки економічно-соціального становища євреїв обмежували їх у тому, щоб стати частиною угорського населення. Натаніел Катзбург у своїй праці «Антисемітизм в Угорщині (1867-1922 рр.)» зазначає, що верховинську господарську акцію було запущено з ініціативи греко-католицької церкви на Закарпатті; на фоні популяризації фіктивної думки про те, що східноєврейські іммігранти з Галичини повністю деморалізують населення русинів, акція пришвидшила б надання їм допомоги та зробила її більш ефективною [16, с. 158].

Необхідно згадати позицію асимільованих євреїв Угорщини щодо питання про галицьких мігрантів. Деякі групи їхніх представників із застереженням спостерігали міграцію галицьких євреїв, особливо сприймали появу їх у великій кількості в столиці. «Столиця правомірно злякалася небезпеки галицьких мігрантів... і хотіла діяти...» [12, с. 10]. Автор статті критикує державу, яка не прийняла закон про обмеження імміграції, наступним чином: «Запобіжні заходи проти імміграції потрібно починати на кордоні, а не тоді, коли імміграція вже відбулася» [12, с. 10].

Архівні джерела свідчать про те, що велика кількість імміграційного потоку в окрузі Ужанської жупи не відповідала істині [1]. Тому, якщо й був значний рух населення в периферійних округах, це швидше за все не випало би з поля зору влади. Барта Міклош у своїй праці відзначає саме те, що серед інших численних справ місцевої бюрократії питання галицьких мігрантів просто не розглядалося. В одному з номерів журналу угорських євреїв-асимілянтів «Рівність» про імміграцію можемо прочитати наступне: «На підставі отриманого дозволу від компетентних органів повідомляємо, що вказані чутки є безпідставними, у прикордонних округах про все це не знають нічого... навряд чи імміграція пройшла би поза увагою влади...» [18, с. 10]. Єврей-асимілянт Вартманн Мор у своїх поглядах також демонструє те, що злиття галицьких євреїв з угорським населенням та з угорським єврейством є деконструктивним явищем.

Отже, факт міграції східних євреїв через Галичину – не тільки міф, він має й реальні основи, хоча не набув таких розмірів, як це

зазначали в антисемітській літературі. Зростання чисельності євреїв відбувалося завдяки приходу через Східну Галичину до Угорщини та завдяки природному росту чисельності населення, які у значній кількості перебували у прикордонних регіонах, а також і в столиці Угорщини – Будапешті.

Повернемося до праці Барти Міклоша. Він також наводить дані про чисельність «хазарів», а саме: в Мукачеві хазари становили 60 % жителів, у Сваляві – 25%, у Руських Воротах – 42%, у Волівці – 25% [10, с. 96].

Барта Міклош у розділі «До угорських євреїв» робить зауваження щодо злиття русинів з угорською нацією: «Для того щоб русин став угорцем, необхідні добре обдумані в усіх відношеннях, чітко описані, правильні та дружельюбні державні дії. Потрібно переконати цей народ у тому, що угорська батьківщина для них – як материнська опіка. Необхідно діяти так, щоб він був відданий та безмежно вдячний угорській державі». Таким чином, в його праці підтверджується припущення, згідно з яким негативне представлення галицьких євреїв сприяло би допомозі русинським жителям гірських місцевостей і разом з тим підвищувало можливості їхньої асиміляції з угорською нацією.

В роботі «На землі хазарів», як і в інших історичних описах, читаємо про те, що галицьких євреїв (хазарів) повністю диференціювали від угорського єврейства. А саме від «...єврейських угорців, які наділені високою чутливістю, тягою до знань, амбіціями, поетичністю, музикальністю». «Прошу, – пише автор, – не ідентифікуйте себе з цим бездушним, неосвіченим, безамбіційним, грубо матеріальним і немитим видом...». М. Барта не займається питанням асиміляції, але й не ставить під сумнів патріотизм угорських євреїв.

Його праця – по суті, не історична робота, а соціальне представлення позиції закарпатських русинів. Вона наділена антисемітським змістом, але спрямована не проти всього єврейства, а виключно проти «хазарів». Подальші історичні описи (як, наприклад, Натаніела Катзбурга) показують його пропагандистом антисемітизму, але тут не можемо випустити з-під уваги ту його думку, відповідно до якої він глибоко поважає угорських євреїв, на відміну від Іштоці Дьозо та його однодумців.

Визначним представником угорської історіографії початку ХХ ст. є Дудинський Нестор (1886-1924 рр.), який у 1917 р. написав соціографічну працю про Закарпаття «Із землі рабів» («А gabszolgák földjéről»). Він народився на Закарпатті, це діяч духовенства, публіцист, був безпосереднім свідком та пережив вплив «хазарів» у цьому регіоні. З огляду на його конфесійну діяльність Д. Дудинського не можна

назвати антисемітом, він не прагнув вигнання євреїв з Угорщини; своєю працею та поширенням поглядів він тільки намагався привернути увагу угорського уряду до несприятливого становища угорських русинів, основною причиною чого – на його думку – був приплив грабіжників із Польщі, а саме східних єврейських мігрантів – «хазарів».

На початку своєї книги він дає загальну характеристику русинам у порівнянні їх з іншими співвітчизниками української території. Автор цитує одного «галицького малороса», що презентує водночас і те, як відгукуються русини з інших регіонів про своїх закарпатських співвітчизників: «Наші галицькі малороси, навіть якщо й бідніші в матеріальному розумінні, але духовно сильніші, могутніші. У нас навіть найбідніша людина читає газету... Дивуюся, що більшість наших угорських братів і сестер не вміє навіть читати. Не знає букв...» [14, с. 15]. З цього погляду угорські русини не мали як відповідного духовного багажу, так і їжі, оскільки не мали сили для фізичної роботи, не могли працювати. Основну причину цього Н. Дудинський вбачає у «хазарській горілці». Хазари дають і в кредит, а бідний русин стає жертвою цього. Автор відзначив байдужість держави щодо закарпатських русинів: «І проти цього виклику, проти дегенерації нації, крім напихання кишень хазарів-іммігрантів, інших будь-яких силових дій з боку уряду не спостерігаємо. Хазар – товстіє, русин – помирає, а уряд у цій області – спить» [14, с. 16]. Як ми могли читати у праці М. Барти, угорська держава не вживала жодних заходів щодо обмеження імміграції «хазарів».

Н. Дудинський розрізняє три типи «антропологічних євреїв» – «хазарів, моравський тип та іспанський тип євреїв» [14, с. 17]. «Найнебезпечнішими серед даних трьох типів є хазари, або, іншою назвою, польський тип євреїв, який становить загалом 85-90% від єврейства країни. Цей народ реально укорінився. Тип: високий, довготілий, довгий ніс, руде волосся. Фізично відсталий. Захоплений релігійними звичаями, забобонами; кожна буква Талмуда – святина для нього...» [14, с. 17]. Завдяки цьому авторові маємо зовнішній опис хазарів. Він повідомляє також про їхні соціальні особливості: «Хазар скоро одружується... дуже спритний. Мінімум має п'ять дітей, дуже часто буває десять-дванадцять, не рідкість і п'ятнадцять. Кохання, поезію не знає, все красиве – невідоме для нього. Крім того, бракує йому чистоти та моральних почуттів...» [14, с. 36]. Необхідно зазначити той факт, що в більшості праць виділяється нейтральне ставлення держави до питання хазарів, проте в багатьох працях відзначено, що східні євреї-мігранти процвітають завдяки своїй продуктивності та матеріально

забезпеченому життю, а не тільки у зв'язку із зростанням швидкої міграції.

У праці Н. Дудинського про імміграцію хазарів читаємо наступне: «Хазари потоком переходять Верецький перевал. Вони нові завойовники» [14, с. 40]. Він зазначив також про часту еміграцію з цієї території. В подальшій частині своєї праці автор описує святкові звички, повсякденну діяльність русинів, проте предметом нашої роботи є вплив міграції східних євреїв на угорські території. На завершення Дудинський Нестор пише так: «Я не для того писав цю книгу, щоб пропагувати антисемітизм, це не було б правильним у нинішній час, а для того, щоб привернути увагу нашої держави до русинських героїв, які борються...» [14, с. 132].

Н. Дудинський, як і М. Барта, у багатьох місцях відзначає значення діяльності Егана Еде та схожих на нього працьовитих людей. Цінність його книги полягає в тому, що він як свідок і учасник, а не як зовнішній спостерігач чи мандрівник, відчув ментальну, соціальну та економічну шкоду, яку завдали «хазари» в Угорщині.

Видатною працею угорської історіографії періоду між двома світовими війнами є праця Сегфу Дюла «Три покоління» («Három nemzedék»). Сегфу Дюла (1883-1955 рр.) – історик, публіцист, викладач, антинімецький політик партії незалежності. У праці «Три покоління», яку було опубліковано в 1920 р., він встановив офіційну ідеологію правлячої влади після революції 1918-1919 рр. Автор аналізує дуалістичну систему, ті чинники, які призвели Угорщину до Тріанонського мирного договору. У своїй книзі він приділяє увагу також єврейському питанню, в тому числі проблематиці імміграції східних євреїв через Галичину до Угорщини.

Сегфу Дюла критикує ліберальні погляди, які, на його думку, спричинили розростання єврейства: «ліберальна концепція свободи і розуму, загорнута в ілюзії, була безпорадною щодо проблем «марамароських подонків»; її автори «в єврействі бачили лише релігію, а не вид, та зробили все можливе для емансипації» [17, с. 52-53].

Так, у першу чергу автор надає перевагу аналізу питання імміграції, яку вважає помилкою чинної політичної влади. Акцентуючи увагу на співвідношенні у XIX ст. великомасштабного і швидкого зростання чисельності євреїв, Сегфу Дюла також користується моментом, щоб виступити проти лібералізму. Саме результатом ліберальної політики є великомасштабне заселення євреями території Угорщини, через те що емансипація не пов'язується з обмеженням правил щодо імміграції. Д. Сегфу вважає, що теоретичний лібералізм несе відповідальність за цю бездіяльність, а зростаюча чисельність

угорських євреїв, скориставшись підвищенням темпів зростання економіки, швидко урбанізувалася. В містах, як у капіталістичних підприємствах (Д. Сегфу з цієї точки зору особливу увагу приділяє Будапешту), в результаті культурного життя єврейство стає домінуючим.

В його роботі явище «наповнення галицькими елементами» [17, с. 53] стосується не тільки Угорщини. Еміграція для євреїв була єдиним варіантом уникнути російської та галичанської бідності. Ці мігранти, на його погляд, сформували нову діаспору. Основною метою була не Угорщина, але завдяки відмінному розташуванню та ліберальній політиці чимало євреїв там залишилося. Однак більша частина з них мігрувала далі, більшість іммігрувала до Австрії та Німеччини, і саме з цієї причини існує єврейське питання в цих країнах.

Найбільш привабливою країною із трьох для галицьких мігрантів була Угорщина з декількох причин. «Капіталістична система країни майже повністю зосереджувалася в єврейських руках, про що не можемо сказати про німецький капіталізм, не тільки тому що наша культура, менша і більш гнучка, не могла протидіяти расі, хоча в душі німців протягом століть не тліла іскра антисемітизму... Подруге..., перейшовши карпатські перевали, галицький та російський єврей, який серед азійських умов, звідки прийшов, ледь вважався за людину, був приємно вражений, що тут лише потрібно зняти з себе національний одяг, тільки оволодіти угорською мовою на простому рівні, і одразу стає таким хорошим угорцем, членом угорського національного суспільства, як покоління його євреїв-співвітчизників, або навіть корінні жителі угорської землі, нащадки древніх дворянських чи селянських сімей...» [17, с. 153]. Таким чином, це говорить про низький ступінь угорської національної ідентичності, тимчасом як у сусідніх державах цей факт має місце. Сегфу Дюла підтримує представників антисемітизму, серед них у першу чергу Іштоці Дьозо, який у 1882 р. підтримав скасування єврейської емансипації та введення Закону про імміграцію, та його програму.

Через два роки після праці Д. Сегфу, в 1922 р. було опубліковано першу науково-статистичну працю Ковача Алайоша «Поселення євреїв в Угорщині» («A zsidóság térfoglalása Magyarországon»). Її автор першим заперечив так званий «галицький міф», згідно з яким у другій половині XIX ст. російські та польські єврейські біженці масово мігрували до території Угорщини. У своїй праці він доводить, що факт ймовірної масової імміграції з Галичини базується на помилкових думках. «Помітне, швидке зростання чисельності євреїв, перевершуючи в багато разів християн, створює

враження, що нібито чисельність євреїв збільшилася в основному за рахунок імміграції. Немає жодних сумнівів, що в минулому потужним фактором зростання чисельності євреїв була імміграція, але все ж таки природна популяція, збільшення народжуваності були головними причинами швидкого зростання їхньої чисельності. Природний приріст єврейської громади до останніх часів набагато

перевищував темпи приросту християн, результати природного приросту населення, і якщо порівняти фактичне збільшення кількості євреїв, ми повинні зробити той дивний і майже суперечливий висновок, що з 1869 р. не спостерігається імміграції євреїв, а саме, з тієї пори еміграція євреїв постійно перевищує їхню імміграцію» [15, с. 26]. Дані, наведені в табл. 1, можуть підтвердити цей факт.

Таблиця 1

Природний і фактичний приріст єврейського населення в Угорщині в 1870-1910 рр. [15, с. 58]

Роки	Приріст				Різниця між природним і фактичним приростом	
	Природний		Фактичний		Абсолютна кількість (осіб)	%
	Абсолютна кількість (осіб)	%	Абсолютна кількість (осіб)	%		
1870 - 1880	85.000	17,5	82.500	15,2	- 12.500	- 2,3
1881 - 1890	122.300	19,6	82.800	13,3	- 39.500	- 6,3
1891 - 1900	134.900	19,1	11.600	16,6	- 17.300	- 2,5
1901 - 1910	124.000	14,9	79.500	9,6	- 44.500	- 5,3

Ковач Алайош не робить у своїй праці широких висновків, але на основі його статистичних даних дізнаємося про те, що масова імміграція євреїв на територію Угорського королівства відбулася в першій половині XIX ст. Оскільки його праця за своєю природою – антисемітського спрямування, напевно, й він сам був здивований, що в ході своїх досліджень отримав такі результати, тому й утримався від детального висновку. В період між двома світовими війнами тези Ковача Алайоша не зазнали великої популярності. Сегфу Дюла, автор праці «Три покоління», без сумніву, знав про працю А. Ковача, проте вважав за неможливе використовувати його твердження.

Беніш Артур у 1934 р. в Угорському статистичному виданні опублікував інше статистичне дослідження, де використав джерела А. Ковача та підтвердив його висновки. Він зазначає наступне: «Після 1880 р. в містах інтенсивними темпами продовжувався приплив євреїв. Єврейське населення збільшилося у Великому Будапешті за 50 років на 215%, у селах міського типу – на 36%, у маленьких містах – на 12%» [11, с. 918]. Далі продовжує так: «Однак єврейське переселення зі східного напрямку на територію Угорщини поступово зупинилося, також перестала зростати чисельність міських євреїв східного походження. Їхня урбанізація зазнала дефіциту людей, який потрібно було доповнювати галицькими євреями, котрі проживали в сільських місцевостях» [11, с. 919]. З цих фактів можна дійти висновку про те, що у другій половині XIX - на початку XX століть прискореними темпами відбувалося переселення

євреїв у міста, і угорське населення могло сприйняти це як свого роду імміграцію. Вони не знали, звідки приходили євреї, лише звернули увагу на швидке зростання їхньої чисельності. Чимало євреїв переїхали із сіл у міста й посіли важливе місце в економіці Угорщини. Якщо й була імміграція зі Східної Галичини, то еміграція до Західної Європи збалансувала це явище.

Феєр Лайош у своїй праці «Єврейство» («Zsidóság»), опублікованій напередодні війни, в окремому розділі оцінює східно-польських (галицьких) євреїв. Він описує їхню імміграцію, серед основних причин якої виділяє наслідки російських погромів початку 1810-х рр. Автор пише про єврейське лихварство, корчми, які приводили до зубожіння угорського населення. За його словами, євреї закликали обездолених бідняків до еміграції, оскільки «отримують відсотки від компанії та майно обманутих людей купляють за безцінь» [13, с. 26]. Він торкнувся також відносин між східними та угорськими асимільованими євреями. Угорські євреї – «аборигени» [13, с. 33] – проявляють солідарність до східних, що озвучують і в єврейських засобах масової інформації. Автор мотивує це наступним чином. «Вітчизняні асимільовані євреї відчувають себе винними стосовно східних (ортодоксальних) євреїв, оскільки їхнє єврейство вже тільки поверхневе. Із цього почуття провини випливає їхній демонстративний прояв симпатії до східних православних євреїв» [13, с. 33]. На його думку, асимільовані євреї заздрили своїм східним товаришам, оскільки останні відкрито приймали своє єврейство, звичаї, релігію, тимчасом як

вони, піддаючись емансипації, самі відмовилися від усіх цих речей. Цікаво звернути увагу на працю Феєра Лайоша, оскільки він сам був євреєм і міг дати достовірну картину того, якою він вбачає роль галицьких мігрантів з точки зору Угорщини.

Помилкова думка про імміграцію східних євреїв через Галичину відігравала значну роль в угорській історіографії кінця XIX - початку XX століть, не тільки з точки зору збільшення чисельності євреїв, але й у загальному значенні. Виникнення «галицького міфу» датується кінцем XIX ст. і збігається зі створенням антисемітської партії Угорщини. Першою значною зупинкою для російських євреїв-біженців, які прямували до Заходу, була Східна Галичина, що дало початок такій хибній гіпотезі, яка, у свою чергу, заклала основи угорського антисемітизму. З одного боку, не можемо обвинувачувати авторів праць щодо питання галицьких євреїв XIX ст., оскільки за умов природного приросту євреїв та швидкої урбанізації, явищ, які не були відомі угорському населенню на початку XIX ст., можна було дійти хибних висновків.

Зі створенням Антисемітської партії противники єврейської емансипації активно пропагували всі ті теорії, які представляли євреїв з негативної точки зору. Основні з них базувалися на тезі про приріст євреїв, основну причину якого вбачали не тільки у східній імміграції, а також і в ліберальній політиці уряду, який не прийняв закон про обмеження імміграції.

Автори періодичного видання «12 Брошур» сильно критикували угорський уряд за це упущення. Крім того, час від часу вони публікували дослідження про негативні соціально-економічні наслідки діяльності євреїв. Велику увагу приділяли також місцевим селянам, пограбованим ними через лихварські позики. Поява євреїв в Угорщині спершу торкалася населення прикордонних регіонів. Їхнє краще матеріальне становище, кращі санітарні умови спричинили високий коефіцієнт збільшення чисельності євреїв, сім'ї яких були часто багатодітними. Їхнє швидке переселення із сіл у міста могло сприйматися як свого роду міграція, оскільки угорців не цікавив факт природного приросту євреїв, натомість вони спостерігали зростання їхньої чисельності і зробили висновок про імміграцію, яка була характерною для початку XIX ст.

Створені праві політичні сили в Угорщині використали гіпотезу про причини швидкого зростання чисельності єврейського населення та активно поширювали свої погляди. Іштоці Дьозо опублікував свої антисемітські погляди у серіях періодичного видання, в якому інші громадські діячі антиєврейського спрямування також висловлювали свої позиції з даної проблеми.

Причиною високих темпів зростання чисельності євреїв вони вважали не тільки передбачену єврейську міграцію зі сходу, а й ліберальну політику Угорщини, яка не прийняла жодних законів про обмеження імміграції. На сторінках «12 Брошур» були опубліковані не лише недоліки угорського політичного законодавства та докази негативного впливу галицьких євреїв, а й конкретні програмні пропозиції, які могли б вирішити це питання.

Порівнюючи ці погляди зі згадуваними вище поглядами Івана Франка, представника лівого крила галичанської суспільно-політичної думки, статті якого належать до важливих джерел української історіографії кінця XIX ст., слід зазначити, що в багатьох пунктах ці погляди збігаються з концепціями угорців правого крила. Серед їхніх спільних ознак можна вказати наступні:

- необхідність надання вигідних кредитів місцевому населенню, що сприяло би доступу до землі, в результаті чого вони не потребували би єврейського лихварства;
- необхідність обмеження економічного прогресу галицьких євреїв;
- необхідність ліквідації єврейського лихварства та шинків;
- причиною економічної монополії є консервативна єврейська ортодоксія, яка не показує жодної тенденції до асиміляції;
- відмова від асиміляції або піддання її сумніву;
- визнання факту повного ігнорування державних законів та власних зобов'язань з боку галицьких євреїв-мігрантів;
- необхідність радикальних дій угорського уряду щодо обмеження міграції.

Серед відмінних ознак слід відзначити такі:

- визнання євреїв як окремої нації;
- надання їм однакових прав та обов'язків.

Таким чином, угорські політичні сили правого крила та українські представники лівого крила кінця XIX ст. погоджувалися в багатьох пунктах, але угорці виступали з радикальнішими вимогами. Асимільовані угорські євреї явно заперечували факт імміграції.

Поширення антисемітських ідей, часте згадування прикордонного північно-східного регіону Угорщини привернуло увагу уряду Угорщини на несприятливу економічну ситуацію місцевого русинського населення. Наприкінці XIX ст. в межах однієї економічної програми докладалися відповідні зусилля, розпочався процес допомоги з метою перебудови сільської економіки. Цей проект дістав назву «верховинська господарська акція», його керівником став угорський спеціаліст з економіки ірландського походження Еган Еде. Завдяки його спогадам можемо дізнатися про бідність північно-східних русинів в Угорщині.

Основною її причиною Е. Еган вважав лихварство галицьких євреїв-мігрантів та діяльність їхніх шинків. Як представник держави, він не критикував державну систему, але у своїй праці часто був солідарним із русинським населенням. Свою діяльність у регіоні він не зміг завершити й помер у 1901 р. внаслідок нещасного випадку. Згідно з деякими версіями, Егана Еде було вбито євреями.

Під впливом його праці було написано соціографічний опис Барти Міклоша «На землі хазарів». М. Барта аналізував становище нагірних русинів і «хазарів» з точки зору політика лівого крила та юриста. З тривогою він спостерігав швидке зростання чисельності галицьких хазарів, їхній негативний вплив на угорську економіку та населення. Він дає детальний опис зовнішності хазарів, їхніх звичок та поведінки. Специфіка його роботи полягає в тому, що він поділяє євреїв на «добрих» угорських євреїв та «поганих» галицьких. Автор повністю абстрагує їх один від одного і, крім того, просить вибачення від угорських євреїв, що написав цю працю. Загалом він не антисеміт, а ядром єврейського питання в Угорщині визначає винятково проблему галицьких мігрантів. Він навіть кваліфікує їхній прихід не як міграцію, а як «інфільтрацію», оскільки вони приходили не гуртом, а лише сім'ями, провідати родичів, після чого вже не поверталися назад у свої домівки. У своєму описі автор посилено вимагає від угорської влади прийняття закону про обмеження імміграції. М. Барта робить цікавий висновок про те, що на постанову уряду, де наказувалося, щоб прикордонні органи не ігнорували проблему біженців, які прибули зі сходу, бюрократи гірської місцевості не звертали увагу. У своїх звітах вони заперечували появу великої кількості біженців у регіоні. Як виявилось пізніше, звинувачення М. Барти на їхню адресу виявилися безпідставними. Він критично представляє роботу державних службовців; на його думку, вони були зайняті виключно адміністративними питаннями, були байдужі до проблем місцевого населення. Автор погоджується з намірами угорського уряду, згідно з якими нагірних русинів потрібно інтегрувати в угорську націю, і це можливо досягти тільки лояльним шляхом, надаючи їм допомогу та різного виду підтримку.

У відповідь на погляди Барти Міклоша ми хотіли би проаналізувати протилежні висновки угорських асимільованих євреїв. На сторінках періодичного видання «Рівність» вони однозначно заперечували тези «галицького міфу». Євреї-асимільанти також стурбовано спостерігали за зростанням чисельності євреїв у прикордонних регіонах, але заперечували, що згаданий процес представляє в негативному світлі всіх угорських євреїв; вони визнавали

свою неосвіченість, конфесійну консервативність, яка сприймається негативно, але в будь-якому разі дистанціювалися від них.

Дудинський Нестор у своїй праці «Із землі рабів», опублікованій у 1916 р., прагне дати загальну характеристику нагірним русинам, а також порівнює рівень їхнього розвитку з відповідним рівнем інших русинів, наприклад, галичанських. На його думку, у зв'язку з відсутністю в них «інтелектуальних продуктів» вони не в змозі боротися з євреями, і це повністю їх деморалізує. Н. Дудинський розрізняє типи євреїв, серед яких найнебезпечнішими вважає польський тип («хазарів»). Він не вважає себе антисемітом, але в його праці знаходимо тезу про те, що єврейське питання повною мірою базується на підставі расової належності. Він не відокремлює «польський тип» від угорських євреїв. Русинська інтелігенція гірської місцевості, а також і греко-католицьке духовенство часто наголошували на відсталості території, тим самим привертаючи увагу угорського уряду до того, що вони потребують допомоги, яку уряд повинен надати, якщо взамін бажає отримати солідарність від цієї національної меншини. Подальші історики (наприклад, Натаніел Катзбург) стверджують, що дискредитування галицьких східних євреїв було знаряддям греко-католицького духовенства, яке використовувалося для того, щоб угорське політичне керівництво не ігнорувало бідність русинського народу, щоб звернуло на них увагу і ставилося до них як до інших національностей, що проживають в Угорщині. Варто зазначити, що як М. Барта, так і Н. Дудинський зазначили у своїх працях зростання природного приросту галицьких євреїв, але збільшення їхньої чисельності вбачали виключно в імміграції, хоча в книзі Н. Дудинського читаємо і про велику кількість еміграції з гірських місцевостей. Отже, в результаті відсутності наукових розрахунків до 20-х років ХХ ст. та через сильний вплив антисемітизму ніхто не висував теорію про зростання чисельності євреїв шляхом природного приросту й не визнавав того, що якщо навіть євреї і приїжджали в країну, то більшість із них рухалася далі до Західної Європи.

Сегфу Дюла – консерватор, політик лівого крила, який своєю працею «Три покоління», опублікованою в 1920 р., сформував ідеологію Угорщини після Першої світової війни. Він показує історію Угорщини від угоди 1867 р. Автор також аналізує політичні дії, які призвели Угорщину до Тріанонського мирного договору, піддає різкій критиці політику лібералізму. Сегфу Дюла приділяє увагу єврейському питанню, ядром якого вважає зростання приросту угорських євреїв. Він називає їх «марамороськими подонками». Проблему євреїв

автор базує на расовій основі, звинувачує ліберальний уряд, який бачив у них лише релігійність, а не ставився до них як до окремого типу нації. На його думку, єврейське питання існує в тих країнах, до яких дійшли і де оселилися галицькі мігранти; йдеться про Австрію та Німеччину. Переселенці утворювали окрему єврейську діаспору у країнах, де вони проживали, і в цьому полягала їхня сила та особливості. Однак ці народи мають більш високий рівень національної самосвідомості, ніж угорці, тому вони обмежували права євреїв, що запобігало економічній нерівності. Д. Сегфу дотримувався поглядів лівого крила, багато займався питаннями угорської економіки та роллю ізраелітів на цій території. Він поділяв погляди М. Барти й Н. Дудинського, згідно з якими галицькі євреї утворюють різні типи груп у межах єврейства, і ці іммігранти формують основу не лише угорського, а й європейського антисемітизму.

У 1922 р. було опубліковано статистичну працю Ковача Алайоша з проблем галицьких євреїв «Поселення євреїв в Угорщині». Незважаючи на антисемітську основу своєї праці, після опрацювання статистичних даних автор робить висновок про те, що наприкінці XIX ст. не було значної імміграції євреїв зі сходу, оскільки показники їхньої еміграції перевищують показники імміграції. Згідно з розрахунками А. Ковача, імміграція галицьких євреїв досягла кульмінації в першій половині XIX ст. і в 60-х рр. того ж століття завершилася. Отже, єврейство підвищувало свої демографічні показники завдяки природному приросту. Цей висновок здивував тодішню громадськість; багато хто, мабуть, і сам автор, вважали його неймовірним. Прикладом цього є Сегфу Дюла, який був відомим істориком свого часу і в 1940-х рр. видав продовження праці «Три покоління». У цій праці він продовжує дотримуватися тієї ж думки з питання галицьких євреїв, яку обстоював у праці, виданій у 1920 р. Історики скептично ставилися до цього сучасного погляду; це пов'язано зі значним поширенням «галицького міфу», за умов якого їм важко було сприйняти той факт, що основа, на якій вони базували свої погляди, виявилася хибною.

Беніш Артур у 1934 р. в Угорському статистичному виданні опублікував статтю «Поселення та розташування євреїв на території сучасної Угорщини (1830-1930)», де він не тільки підтвердив тези А. Ковача, а й пояснив, що внаслідок процесу швидкої урбанізації євреїв, переселення їх із сіл у міста угорське населення сприйняло це як свого роду імміграцію з-за кордону.

Зрештою, завдяки праці Феєра Лайоша «Єврейство», опублікованій у 1941 р., ми мали змогу ознайомитися з питанням галицьких мігрантів з точки зору єврея. Його публікація ілюструє той факт, що через повагу до своїх єврейських традицій та негнучкість вони не були здатні адаптуватися до умов життя народу приймаючої країни, що призвело до серйозних наслідків. Автор також поділяє євреїв на галицьких та угорських. На його думку, угорські асимільовані євреї заздрили своїм галицьким товаришам, оскільки останні відкрито приймали своє єврейство як окремий вид та релігію, тимчасом як асимільовані євреї пригнічували в собі це почуття. Пізніше, як показав час, прогнози Л. Феєра виявилися правдивими, і угорським євреям довелося пережити трагедію Голокосту.

Таким чином, в історіографії другої половини XIX - початку XX століть євреї, які іммігрували зі сходу через Галичину, отримали критичну професійну оцінку від угорських істориків, політиків і простих людей. Праві радикали (Іштоці Дьозо) та помірковані ліві (Сегфу Дюла) погоджуються в тому, що угорський антисемітизм викликаний несприятливим економічним та соціальним впливом галицьких євреїв, тимчасом як їхня імміграція тільки збільшує зростання чисельності угорського єврейства. Поки представники правого крила працювали виключно над внесенням змін до закону про міграцію, ліві висували проекти рішень економічного характеру. Праці прихильників «верховинської господарської акції» (Еган, Барта, Дудинський) містили пропозиції щодо вирішення як політичних та економічних, так і соціальних питань. На початку XX ст. феномен антисемітизму, побудований на расовій основі, набув такої інтенсивності, що потенціал заперечення «галицького міфу» повністю ігнорувався, незважаючи навіть на науково доведені факти. Крім того, навіть видатні представники єврейської громади засвідчили, що базу угорського антисемітизму становили негативні наслідки імміграції галицьких євреїв.

Як бачимо, наприкінці XIX - на початку XX століть расова та релігійна дискримінація набула таких розмірів, що через сильну критику політичної системи, вказуючи на расову знедоленість, стигматизували євреїв, використовуючи такі необґрунтовані наклепи як гіпотеза галицької імміграції кінця XIX ст. За такої політичної та громадської атмосфери угорці, і в тому числі російські єврейські біженці, які оселилися в Угорщині, не могли уникнути катастрофи Голокосту, яка сталася в 1944 р.

1. Magyar Országos Levéltár (Державний Архів Угорщини) Levéltár Ung megyei főispán jelentései. – L-14. – 1900. – II. 621.
2. Antisemitizmus Galicziában // 12 Rőpirat. – 1880. – November 18. – I.évf. II. füzet. – 37.old.
3. Egy javaslat a megoldásra // 12 Rőpirat. – 1883. – Március 15. – III. évf. VI. füzet. – 15.old. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtdaportal.extra.hu/tizenket_ropirat/3_evfolyam/3_evf_06_szam.pdf.
4. Galánthai. Némely teendők szemben a zsidókérdéssel // 12 Rőpirat. – 1881. – Május 15. – I. Évf. VII. füzet. – 14.old. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtdaportal.extra.hu/tizenket_ropirat/1_evfolyam/1_evf_08_szam.pdf.
5. Hartmann Dezső. Szaporodunk // 12 Rőpirat. – 1881. – Julius 15. – I.évf. X. füzet. – 4.old. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtdaportal.extra.hu/tizenket_ropirat/1_evfolyam/1_evf_10_szam.pdf.
6. Okolicsányi György. Népünk elszegényedésének okairól // 12 Rőpirat. – 1881. – Junius.15. – 1 évf, IX. füzet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtdaportal.extra.hu/tizenket_ropirat/1_evfolyam/1_evf_09_szam.pdf.
7. Еган Е. Економічне становище руських селян в Угорщині. Меморандум / Е. Еган. – Ужгород 2011. – 19 с.
8. Франко І. Семітизм і антисемітизм у Галичині / І. Франко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaic/35.html>.
9. Грицак Я. Між семітизмом і антисемітизмом: Іван Франко і єврейське питання / Ярослав Грицак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Mizh_semityzmom_i_antysemityzmom_Ivan_Franko_ta_ievreiske_pytannia.pdf.
10. Bartha Miklós. Kazárföldön. – Budapest, 1901. – 328 old.
11. Benish Arthur. A zsidók térfoglalása és elhelyezkedése a mai Magyarország területén (1830-1930) // Magyar Statisztikai Szemle. – 1937. – 11. Szám. – 918.old.
12. Dr. Fishmann Sándor. Külföldi őszerekek // Egyenlőség. – 1883. – 10 szám. – 23.old.
13. Dr. Fejér Lajos. Zsidóság. – Budapest, 1941. – Veritas kiadó. – 187.old.
14. Dudinszky Nesztor. A rabszolgák földjéről. – Budapest: Apostol-Nyomda R-T, 1916. – 137.old.
15. Kovács Alajos. A zsidóság térfoglalása Magyarországon – Budapest. 1922. Ifj. Keller Ernő Könyvnyomdája. – 26.old.
16. Nathaniel Katzburg. Antiszemitizmus Magyarországon 1867-1922. – Budapest. 1999. – Osiris kiadó. – 204.old.
17. Szégyfű Gyula. Három nemzedék. – Budapest. 1920. – Élet és Irodalom Nyomda. – 387.old.
18. Wartmann Mór. Tanulságok egy miniszteri jelentésből // Egyenlőség. – 1901. – Július 12. – 10.old.

РЕЗЮМЕ

ВОПРОС ГАЛИЦКИХ ЕВРЕЕВ-МИГРАНТОВ В ВЕНГЕРСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ КОНЦА XIX - НАЧАЛА XX ВЕКОВ

Вакив М. Р. (Ужгород)

В статье исследуется проблематика иммиграции евреев на территорию Венгрии в работах венгерских историков конца XIX - начала XX вв., которые исследуют данный вопрос в различных аспектах. Изучается также роль «галицких» евреев-мигрантов в экономической и общественно-политической жизни Венгрии.

Ключевые слова: галицкие евреи, иммиграция, антисемитизм, русины, Венгрия.

SUMMARY

ISSUE OF THE GALICIAN JEWISH IMMIGRANTS IN HUNGARIAN HISTORIOGRAPHY OF THE END OF THE XIX - BEGINNING OF THE XX CENTURIES

M. Vakiv (Uzhhorod)

This article explores the problems of Jewish immigration to the territory of Hungary in the works of Hungarian historians of the end of the XIX - beginning of the XX centuries who are investigating different aspects of this issue. The author has also researched the role of «Galician» Jewish immigrants in the economic, social and political life of Hungary.

Keywords: Galician Jews, immigration, antisemitism, Ruthenians, Hungary.